

Зорица Б. Милошевић¹

Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Београд, Србија

Оригинални
научни рад

Петар Д. Живојиновић

Фондација Темпус, Београд, Србија

Промене изазване очинством као извориште пошреба за целоживотним учењем²

Резиме: Када је реч о истраживању родитељства у друштвеним наукама, очинство је феномен који није много истраживан. Обично се говори о родитељству уопштено или се ипак истраживања родитељства фокусирају на мајке. Почетак и развој образовања за родитељство и образовних програма за родитеље примарно су повезани са мајкама, њиховом улогом у функционисању породице и васпитању деце. Дуго је сматрано да очеви немају веће непосредно утицаја на рани развој деце и да се њихов утицај оледа пре свега у економском снабдевању породице и подршци мајци деце. Два тока истраживања заслужна су за промену овакве слике – први од њих односи се на истраживања последица одсуства очева на деčји развој, док се други ток истраживања односи на истраживање утицаја очева на деčји развој. Закључци истраживача су сагласни – улога оца у развоју деце од изузетне је важности. У истраживању, чији ћемо део резултата приказати у овом раду, настојали смо да сазнамо које промене очинство доноси на личном, индивидуалном плану развоја очева. Циљ нам је био да утврдимо перцепцију очева деце раној узраси о тим променама као моћним

¹ zorica.milosevic@f.bg.ac.rs

² <https://orcid.org/0009-0001-5450-9692>

2 Реализацију овог истраживања финансијски је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду, Филозофском факултету (број уговора 451-03-137/2025-03/200163). Рад представља прерађен и допуњен мастер рад *Пошребе очева деце раној узраси за образовном подршком*, одбрањен 13. 12. 2022. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду (под менторством доц. др Зорице Б. Милошевић).

Copyright © 2025 by the publisher Faculty of Education, University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

изворишћима њојпреда очева за целоживотним учењем. У истраживању смо се користили методом истраживања и техником полуструктурираној (дубинској) интервјуа. Најзначајнији резултати истраживања указују на то да промене које рођење дејетла уноси у живот очева свакако јесу изворишће њојпреда очева за целоживотним учењем.

Кључне речи: породица, очинство, промене, целоживотно учење

Увод

„Пре него што сам се оженио,
имао сам шест теорија
о томе како треба подизати децу.
Сада имам шесторо деце и ниједну теорију”
(Willmot, 2001; према: Sanson & Wise, 2001, p. 45).

О породици је тешко говорити статично, описати је у једном њеном тренутку, са једне одабране позиције, анализирати тренутну њену слику, ма колико она димензија садржала. Ма шта и како рекли о породици, осећамо да је више онога што је преостало и није могло да се сме-сти у оно што је речено. „Можда породицу више објашњава то што је неизрециво, јер само у неизреченом се може десити оно што се у породици дешава: помирљива истовременост појаве и трајања прошлости, будућности и садашњости, напредовања и регресије, развоја и пропадања, синергије и деструкције, припадања и отуђе-ности, задовољства и фрустрације, визије и бес-перспективности” (Milošević, 2009, str. 4). Дете представља један од сталних извора захтева за променом код родитеља. И даље смо склони размишљању да се васпитна функција породице може одредити као „прогресивно развијање свих чланова породице” (Milošević, 2007, str. 269) и да се може посматрати као реверзибилан процес: васпитавајући дете, родитељи бивају васпитани од стране оних које васпитавају. Јер, колико породица васпитава дете, толико и дете васпи-тава породицу. „Породица не може васпитавати дете а да од њега није васпитана” (Erikson, 1950; према: Milić, 2001, str. 246).

У наукама о васпитању и образовању по-родично функционисање се може посматрати,

са једне стране, као оквир васпитне стварности породице, а са друге – као поље образовне ин-тервенције у породичном систему ради подршке развоју њене васпитне стварности (Medić, 2007). Посматрајући га и са једне и са друге стране, ми смо одабрали да у овом истраживању пажњу усмеримо на родитеља, који, остварујући своје родитељске, брачне и породичне улоге, чини по-родични живот васпитним контекстом у коме одрастају деца, а са друге стране, родитељ је отво-рени ресурс, капацитет за промену и обогаћивање породичног функционисања, који може бити развијан и образовањем.

Знамо доста о томе како постајање роди-тељем мења живот жене. Постоји и обимна ли-тература о последицама транзиције из брач-них/партнерских односа ка родитељским. Про-учавање промена код мушкараца изазваних до-ласком деце у породицу и утицаја очинства на животе мушкараца изазивало је релативно мало научноистраживачке пажње. Срећом, ситуација се мења – све је већи број истраживања о очин-ству, која су највише присутна у психологији, со-циологији, демографији и економији (Eggebeen et al., 2013). У наукама о васпитању и образовању синтагма „потреба за целоживотним учењем” очева може одредити разноврсне смерове нашег размишљања о очинству. Ма за који смер раз-мишљања да се одлучимо, он имплицира зајед-ничка питања, на која само одговори могу бити различити: постоје ли и каква су очекивања оче-ва од образовања за родитељство, постоје ли и које су потребе очева за целоживотним учењем, да ли се питање њихове партиципације у обра-зовним активностима намењеним родитељи-ма мора фокусирати само на питање баријера у

партиципацији... У овом раду потражићемо одговоре на питања како долазак детета у породицу мења животе очева, колико образовање и која то знања могу бити подршка очевима у њиховом успешном функционисању.

Минси и Паунси (Mincy & Pounsy, 2002) идентификују три кључна фактора која су утицала на промену слике о значају очинства и, последично, на промену перцепције улоге очева у функционисању породице и васпитању деце. Сви они су допринели развоју потребе за образовним програмима намењеним очевима. Први фактор јесте појава и развој покрета за еманципацију жена који је, залажући се за већу финансијску независност жена, урушио мит о оцу као једином финансијском „снабдевачу” породице и стога „глави куће” (Mansbridge, 1986; према: Mincy & Pounsy, 2002). Следећи фактор јесте убрзани развој система социјалне заштите, који проширује право жена на развод брака (McLanahan & Casper, 1995, према: Mincy & Pounsy, 2002). Последњи фактор јесте промена гледања на патријархалну породицу, која престаје да буде посматрана као нормативна, очекивана породица (Grishold, 1998, према: Mincy & Pounsy, 2002). Сви ови фактори скупа довели су до потребе за репозиционирањем очинства у новим друштвеним и економским односима снага.

Улога очева у дечјем развоју током већег дела 20. века није посебно проучавана или је пак била предмет мањег интересовања у односу на тему мајчинства (Meyers, 1993). Боулби (Bowlby, 1951; према: Karor-Stanulović, 1985) у извештају Светској здравственој организацији износи закључак да очеви немају већег непосредног утицаја на рани развој детета и да се њихов утицај огледа пре свега у економском снабдевању породице и подршци мајци детета. Примери који такође илуструју занемаривање улоге очева у дечјем развоју јесу и приручници за родитеље (у којима се током већег дела 20. века родитељство третирало искључиво као одговорност

мајке) и студије које се баве децом која одрастају без родитеља – аутори примећују да се у тим истраживањима углавном говори о одсуству мајке (Karor-Stanulović, 1985). Према Мејерсу (Meyers, 1993), два тока истраживања заслужна су за промену овакве слике – први од њих односи се на истраживања последица одсуства очева на дечји развој, док се други ток истраживања односи на проучавање утицаја очева на дечји развој. Закључци истраживача су сагласни – улога оца у развоју детета од изузетне је важности.

Још један од важних фактора који су за служни за препознавање очева као циљне групе образовних програма за родитељство јесте и препознавање различитих циљних група очева који могу имати различите образовне потребе, па се тако говори о разведеним очевима, очевима који су припадници мањинских група, очевима који су нижег социоекономског статуса итд. Андерсон и Летијек (Anderson & Letiecq, 2005) указују да се јавни дискурс током деведесетих година 20. века фокусирао на породице са ниским примањима и реформу система социјалне заштите, што је допринело томе да се већи фокус усмери ка истраживањима очева и њихових примања. Један од резултата оваквих тенденција било је повећано интересовање за образовне програме за очинство.

Програми намењени различитим групама очева почели су да се појављују осамдесетих година 20. века (Mincy & Pounsy, 2002). Тада се у САД појављује и први Водич за програме, услуге и ресурсе намењене очевима (*Fatherhood U.S.A.: the first national guide to programs, services, and resources for and about fathers*; према: Mincy & Pounsy, 2002). У овом Водичу из 1984. године помињу се програми за будуће и оне који су тек постали очеви, програми за очеве деце са сметњама у развоју, програми за очеве старије деце, универзитетски курсеви о очинству, дискусионе групе и групе за подршку очевима, програми за очеве у затворима, препоручује се литература за

очеве итд. Интересовање и понуда образовних програма за очеве рапидно расте током деведесетих година 20. века. Већ током прве три године те декаде ово поље доживело је успехе који се могу поредити са успесима постигнутим током читаве претходне декаде (Mincy & Pounsy, 2002).

Фејген и Палм (Fagan & Palm, 2015) сматрају да се експанзија образовних програма за очеве може објаснити као последица две тенденције – са једне стране, мајке су све чешће за послене те проводе више времена ван куће, што пред очеве ставља захтев да буду више укључени у негу детета, а са друге стране, све већи број очева не дели пребивалиште са децом, те се суочавају са новим изазовима када је у питању укљученост у живот своје деце. Бавећи се образовним програмима намењеним очевима деце старости до пет година, Фејген и Палм праве разлику између тзв. примарних и секундарних програма за образовање очева. Примарни програми „помажу очевима да развију адекватне родитељске вештине и блиске односе са децом пре него што се појаве проблеми у односу отац – дете” (Fagan & Palm, 2015, р. 2). Секундарни образовни програми су у функцији помоћи породицама у којима постоји ризик од појаве проблема у односу отац – дете (Fagan & Palm, 2015). Аутори су мишљења да би фокус образовних програма за очеве деце раног узраста требало да буде на „комбинацији знања која су у вези са родитељством и развоја родитељских вештина код очева како би се постигла већа укљученост очева у породично функционисање” (Fagan & Palm, 2015, р. 4). Као аргумент којим образлажу своју научноистраживачку заинтересованост за креирање програма намењених очевима деце раног узраста, ови истраживачи наводе став да је рано детињство детета кључни период за формирање успешних механизма породичног функционисања (Fagan & Palm, 2015).

У наукама о васпитању и образовању могући су различити приступи проучавању, како

васпитне стварности породице, тако и креирању образовне интервенције у породичном систему ради подршке развоју њене васпитне стварности. У нашем истраживању определили смо се за системски и развојни приступ породици, а за то постоји више разлога. Породично-развојни приступ породици, са своја два основна концепта – животним циклусом породице и развојним задацима породице – указује на неопходност сагледавања породичног функционисања у његовој развојној димензији. Системски приступ породици у наукама о васпитању и образовању отвара простор образовању да, као најмоћније средство васпитања и облик подршке породици из метасистема, утиче на усмеравање правца те подршке ка напредовању и расту породице и свих њених чланова (у било којој фази развоја породичног система). Разумевана као живи систем који има специфичну динамику развоја, породица се може сматрати заједницом у развоју. Сматрамо да су системски и породично-развојни приступ проучавању породице толико иманентни проучавању породице у наукама о васпитању и образовању, да је изостављање ових приступа, како у разумевању васпитне стварности породице, тако и у концептуализацији и примени образовне интервенције у породичном систему – готово немогуће.

Системски и породично-развојни приступ разумевању промена изазваним очинством као извориштима потреба за целоживотним учењем очева отворили су могућност да те промене разумевамо у контексту три плана на којима се оне опајају:

- сопственом индивидуалном плану развоја очева,
- плану партнерског функционисања (развоја партнерског односа са мајком) и
- ширег социјалног понашања (плану развоја функционалних односа са члановима шире породице, пријатељима, рођацима).

Ове промене сматрамо потенцијалним извориштима потреба очева за целоживотним учењем. Отуда смо у истраживању трагали за одговором на питање како очеви доживљавају промене које је у њихов живот донело рођење детета, а у овом раду ћемо приказати резултате у вези са доживљеним променама на сопственом индивидуалном плану развоја очева.

Методолошки приступ истраживању

Истраживање је квалитативно и води се дескриптивном неексперименталном методом. Дескриптивно истраживање треба да пружи одговор на питање *шта*, наиме истраживач настоји да дефинише, опише и класификује феномене којима се бави (Popadić i sar., 2018). Неекспериментални дизајн се примењује онда када је циљ истраживања да се нека појава опише, тј. да се одговори на питања *шта* и *како* (Popadić i sar., 2018). Наш истраживачки циљ односио се на сазнавање доживљаја промена које рођење детета доноси, као изворишта потреба за целоживотним учењем очева, а како бисмо их објаснили и боље разумели. У истраживању смо се користили методом испитивања и техником полуструктурираног (дубинског) интервјуа. Полуструктурирани интервју „има назначене тематске јединице за разговор, питања која се постављају могу се у току интервјуа мењати као и редослед питања, не намеће категорије у оквиру којих се очекују одговори” (Lakićević i Knežić, 2011, str. 107). Он је обезбедио дозу флексибилности приликом интервјуисања, која је допринела самом процесу интервјуисања тако што је интервјуисаном отворен већи простор за одговор и изношење личних импресија.

Учесници овог истраживања су били очеви деце раног узраста – до навршених шест година. Интервјуисано је шест очева. Узорак је, према врсти, пригодан. Све породице учесника нашег истраживања су нуклеарне, потпуне по-

родице. Породица првог испитаника је четворочлана и чине је супруга испитаника (29), испитаник (37) и двоје мушке деце, близанаца узраста од непуних годину дана (Момчило). Породица другог испитаника је такође четворочлана и чине је испитаникова супруга (36), испитаник (37) и две кћерке, узраста од шест месеци и пет година (Томислав). Породицу трећег испитаника чине супруга испитаника (37), испитаник (40) и син узраста од једне и по године (Горан). Породица четвртог испитаника је трочлана и чине је супруга испитаника (40), испитаник (39) и дечак узраста од две године (Марио). Породица петог испитаника је трочлана и чине је супруга испитаника (36), испитаник (36) и дечак узраста од три године (Страхиња). Породица шестог испитаника је трочлана и чине је супруга испитаника (45), испитаник (50) и кћерка узраста од пет година (Данило). Петорица испитаника живе у градским срединама, а један у приградској средини. У питању су Београд, Панчево и Костолац. Петорица испитаника су високообразована, а један испитаник има средњу стручну спрему.

С обзиром на то да квалитативно истраживање и техника интервјуисања могу да творе довољан маневарски простор за разне врсте неетичких поступака, наглашавамо да је добијена валидна сагласност (Popadić i sar., 2018) испитаника за учешће у истраживању, којом смо се и ми обавезали на анонимност учесника и поверљиво коришћење података.

Приказ и анализа резултата истраживања

Перципиране промене на личном плану до којих је дошло након постајања оцем, начин на који је очинство утицало на дотадашње животне активности испитаника (попут посла, хобија итд.), препознавање улоге коју образовна интервенција може имати у припремању за очинство – области су о којима смо разговарали са учесницима истраживања.

Када је реч о томе да ли су били спремни или нису да постану очеви, учесници истраживања су оценили да на неки начин јесу били спремни, мада сви напомињу да је тешко говорити у категоријама „спремност/неспремност” када је очинство у питању, будући да је посредни веома комплексно искуство:

Све је било људско имитација [...] Ја кажем да јесам, али у суштини мислим да нико не може да те припреми за то, да је то једноставно искуство које мора да се деси. То искуство и то је то. Мислим, хтео не хтео, кад си отац – отац си. Сем воље да се посветиш и жени и деци, доста ситуација, оно, и чујеш и видећеш, али док не искусиш на својој кожи не знаш. (Марио)

Родитељство, свакако, представља велику промену у животу људи. Оно може бити толики изазов када је реч о променама код одрасле особе, да доведе и до тога да се тренутна професионална ситуација одраслог почне посматрати другачије:

Оно што би ме изменило да немам овај љосао – стављао бих боље личне границе. Више бих се заузимао за себе. Приоритизовао бих [...] Мени то сада у истом конструкт као и рад са људима генерално – ја се осећам одговорним за неке друге људе. (Момчило)

Промене које је родитељство донело на личном плану најпре се препознају у домену социјалног живота, али и посла:

Оно што сам очекивао је да ће нешто морати да промени. Мораш да промениш листу приоритета [...]. Преуредио се живот иако да сам радио, али сам мало мање радио [...]. Виђао сам доста пријатеља, њихово док је она била у болници, јер сам планирао да све то одсечем кад се она породи. Што не значи да не виђам пријатеље сада, али сам то драстично смањено [...]. Тако да сам рачунао првих годину дана – нема дружења, и то сам најавио људима. Виђаћеш ме једном у два месеца и бићеш срећни што ме виђаш [...]. На приватан живот у смислу социјалних контаката је врло утицало и то сам знао, ништа ме није изненадило. (Момчило)

Наравно, приоритети су се променили. Нисам био распоредан мање-више ни за шта осим за њу. Неке ствари су остале мање битне, једноставно [...]. Имао сам срећу да најбоља група добије деце четри месеца пре мене, а најбољи групе четри месеца после мене и онда смо били на истом. Посећивали смо се са децом. (Томислав)

У суштини, фокус је на деци и обавезама које произилазе из тога, иако да мањак слободног времена, али како бих рекао – свесно [...]. Много јача структура. Много сведенији циљеви на дневној бази. Већи фокус на послу, наравно. Одобравају неку стабилност, то је негде нужа, али и задовољство. Мислим да је, оно, љосао бар јаснији, почињеш да га радиш да га подредиш више као љосао него било шта друго. Много мање времена за ходије. Скоро га ништа, али то вероватно има везе са узрастом деце [...]. Много га је мање, али није да ми фали, иако да, ајде, далеко редукованији социјални живот, који је сведен на једном недељно, а не кад год ти падне на памет. (Горан)

Може се уочити да код очева долази до мењања приоритета, реорганизације и реструктурирања живота. Приметно је да су и социјални контакти у битном смислу одређени родитељским статусом пријатеља, те тако у случају једног оца (Томислав) социјални живот није претрпео драстичније промене управо зато што је био окружен људима који су у истој породичној ситуацији као и он. Такође, долази до промене у перцепцији посла и његовој организацији. Поред тога што почињеш да га подредиш више као љосао него било шта друго (Горан), неки од очева донели су одлуку да мање раде. Један од учесника нашег истраживања је уједно и један од ретких мушкараца у Србији који су узели породично одсуство. О овом несвакидашњем искуству каже:

На послу, када сам рекао директору, он ми је рекао 'не може то', а ја сам му рекао 'ја не штим Вас, само Вас обавештавам, ја сам већ добио решење'. Мислио је да не може то. Онда је

он ошћиао код мојих колеџа и рекао да ме не зезају шћо сам узео њородиљско. Мислим, као да би неком љало на љамеј. Деџавало се да ме љићјају 'јел' се љлашии да ће неко да ље зеза'. Такава смо средина једносћавно. Мени је било сућер. Мноћи су ме на љослу љрозвали нерадником јер сам узео њородиљско. Мени је било ексћира, имали смо савршен рићам. Пробудимо се, сћремим доручак, идемо у шейћњу, она сћава, ручамо, идемо у шейћњу и љако. То ми је било можда најдоља ћири месеца у животју. Имао сам сјајну конекцију са дејћетом и био сам смирен и имао сам савршен рићам, љако да је мени баш љозићивно искуство. Планирам и са друћим исћо љако. Један љример љозићивне дискриминације јестће кад сам ошћиао на комисију љићјали су ме да ли има љојребе за љродуженим љородиљским. Умесћо два месеца, хћели су да ми дају ћири месеца. Звала ме друћарица која је уредник за [...] да дам љамо инћервју. Иначе, не волим никакав људлицићет, али 'ајде. После су ме звали са љтелевизије [...], љо сам одбио. Смешно је шћо се љрави љолика љалама око љоћа, као да љо није најнормалнија сћвар на свећу. Паћиријархално друћићво смо ља је љо било чудно људима, али, оно, љрихвћилили су сви онако, релатћивно нормално. Било је наравно коменћара, али нишћиа сад сћецијално. (Томислав)

Мада је реч о искуству које је и даље реткост у нашем друштву, на основу овог одговора могу се уочити бројни бенефити када је реч о породиљском одсуству за очеве. Овај учесник нашег истраживања је имао и временске и друге ресурсе да структуру свог живота уреди на начин који му одговора и који му омогућава да оствари присан однос са дететом у најранијем добу. Интересантно је да овај отац третира своје искуство као сасвим уобичајено, те и не чуди што се одлучио на овај корак. Осим присутних, али не и значајних, препрека са којима се сусретао, приметно је да породиљско одсуство отац доживљава као изразито позитивно искуство. Иако Закон о раду (Закон о ради, 2017) у Репу-

блици Србији предвиђа могућност за породиљско одсуство за очеве, то је и даље реткост.

Очеви су наглашавали колико је учење из искуства чинило битан елемент развоја љихове спремности – искуство других родитеља допринело је бољој и прецизнијој антиципацији онога што их као родитеље очекује, али и практичној помоћи:

Мноћо су ми љомоћли инћући које сам добио од друћих људи ља су ми давали хинћове, љодрићку или своје искуство. Некако ми исћадне љо љракћично образовање. Подричка, односно инћући људи са ћерена, дуквално са 'дојноћ љоља'. Йуди блиски мени имали су љросћо нека искуства која су љренели на нас, ља ми је љо било неко неформално образовање. (Горан)

Док је била ћрудна, орћанизовао сам се око љоћа. Е сад, шћиа ми је љомоћло у љоме – љо су искуства друћих. Наслушао сам се љрича и онда сам ја љо очекивао. (Момчило)

Очеви консултују стручну литературу о родитељству, али имају различит однос према њој:

Моћу да ћи кажем да сам се досћиа враћио развојној. Баш сам се љићјао кад ми доћу деца да ли ће ми бићи кориснија љсихоаналићичка лићћераћура, класична љсихолошка или консћрукћивисћичка и – консћрукћивисћичка је. Иако сам био сићуран да неће. Али заисћиа додро ради. (Момчило)

Имам једну књићу коју је још кева моја корићтила и љу сам чићјао. Кад наићем на неки чланак о родићељсћиву – љрочићам шћиа имају да кажу. Мислим, не следим нишћиа слећо. Мислим да родићељсћиво ићак ћреба љре да се своди на неки инсћинкћи, нећо на суво знање, заћо шћо мноће сћвари које су љре двадесетћак љодина биле 'мејнсћирим' у дећјој љсихолоћији, сада су засћареле. Тако да нико не може да ћврди да је ово сада исћравно. Послушам савеће, наравно, да бих добио идеје више, али некако слушам свој разум више нећо шћо се ослањам на сћруку. (Томислав)

На себи сам открио да инстинктивно није увек најбоље што је добро за ту интеракцију између тебе и деце. (Страхиња)

Програми за родитељство углавном су усмерени на мајке, те и не чуди што се у одговорима очева нашло места за причу о образовним активностима њихових супруга. Као што се из исказа види, између партнера долази до размене литературе, препорука и искустава које су мајке имале присуствујући образовним активностима:

Жена је она која, да кажеш, она воли да погледа онлајн, ја ми пошаше. Ја немам ту навику, иако да је она покрећач тих ствари. Она нађе неке линкове ја се то саслуша и то има смисла, знаш. Нашли смо иако јар неких канала где су жене које се даве тиме океј и објасне ти онако реално како јесте. (Марио)

Оној момената кад сам ја досио радио, она је ишчавала и онда мени давала лијературу. 'Ово мораш да прочиташ' ишд. Она је ишла на разне курсеве – како пресвући деце, како васпитавати деце, како пристијати деце ишд. Морам да признам, ништа ме није изненадило, али када сам кренуо да читам о томе шта све мораш да знаш кад се беба роди, преврнуо ми се стомак и лево и десно, ја од тога нисам знао 10% ствари. Наравно, дрзо сам се снашао, али када прочиташ, то је листа ствари. Језиво је [...]. Како се храни, како се држи, како се пресвлачи, како се чисти иујак, те неке ствари, рецимо то чишћење иујка, техничке ствари везане за малу децу, тојма нисам имао. (Момчило)

Интересантно је да се термин – техничке ствари – појавио и у исказима других очева када су говорили о знањима која перципирају као потребна када је у питању мало дете. Међу учесницима нашег истраживања су и очеви који су похађали курсеве за родитељство на наговор својих супруга, и то искуство оцењују као позитивно:

Пошто смо ми похађали тај семинар, онлајн-курс, како тог, и значило је. Док сам гледао то мислио сам – нема везе, ајде да одслушам да удовољим жени, да будем океј – али, стварно је помогло. У неким ситуацијама где је дошло до неких ствари – загушен нос, како деце да исцереш нос, уши или шта већ, кад има против и те неке ствари, кад се зацени, кад плаче – иако да едукација у том неком смислу. Да се нађе неки онлајн-курс где би они тебе упутили на те неке ствари. (Марио)

Један од података који се појавио током истраживања јесте то да је сваки од учесника нашег истраживања располагао неким образовним искуством у вези са родитељством. Карактеришу га као „неформално”, при чему подразумевају разне видове подршке који се могу добити путем интернета, попут видео-клипова, форума за дискусије, чланака итд. Потенцијална подршка на плану индивидуалног развоја очева препознаје се као могућа и потребна:

Па, јази, то је... можеш ти да се сиремаш или да мислиш да се сиремаш, али никад ниси кроз сиреман јер увек је најбоље јединствено то, али више можда што се тиче васпитних ствари је моло да помоћне неко образовање или јесте помоло. Како да се поставиш, како да реагујеш у неким ситуацијама. (Страхиња)

Са психолошке стране вероватно да, а са физичке стране то је све природно решено. Са психолошке стране да, вероватно је могао да се појави неки човек са неким курсом који је могао да ме упути на неке психолошке чињенице где сам могао боље да будем, реално. Јер ја сад видим како време пролази брже које сам највише. И то видим кроз деце, значи видим шта сам тачно највише као брже. Не само ја, и суруја и ја. И јасно ми је, али то највише таквих брже није иако лаган. Све што побреши онда треба много дужи да се то поправи. Ако си побриси негде у васпитању. Причам са психолошке стране. Са физичке стране, то је ствар природна, мислим нема то много приче. Значи то је то – помоло би ми јако да је било, али није било и не постоји и ја нисам чуо

да њосїоји. Усїем да ухваїтим веровали или не, са Тик-Тока разноразни њсихолози коїи имају своје њриче, ња ја њо филїрирам, ја лично филїрирам њо, и еїо. (Данило)

Када је реч о томе шта би били приоритетни садржаїи образовне подршке очевима, добили смо занимљиве и различите одговоре. Са једне стране, међу одговорима на ово питање нашле су се и интересантне препоруке у вези са тим како би образовна активност требало да изгледа, односно како би желели да она изгледа. У том смислу, присутно је инсистирање на томе да образовна активност буде интерактивна и да се заснива на искуствима самих учесника, као и да учесници имају простора да међусобно размењују искуства. Јасно је да испитаници, углавном са свешћу о томе, велику важност придају искуству других – било да су то пријатељи или породица – и да је таква врста дељења била значајна и од помоћи:

Мислим да је њу све биїно, и једно и друїо и да неко ко би њу сад имао њако неко ѡредавање, да ли онлајн или уживо, морао да се доїииче и једної и друїої, једно ѡрожима друїо, само је можда иницијално доминанїиїије једно, ѡа онда ѡсле ѡосїаје доминанїиїије друїо. Некако ми не изїледа да ѡо можеш јасно да ѡоделиш. И сїремање за очинсїиво и само очинсїиво, суживої са биолошком фамилијом и широм фамилијом и људима коїи су ѡи блиски. Погједнако су ми некако у фокусу и ѡребало би да буду део неке ѡе, ви ѡо зовиїе едукација, не знам да ли је ѡо комїлеїна реч [...]. Инїеракїивно неко ѡредавање, инїеракїивна ѡриїрема или вођење млаїих родиїеља кроз ѡај ѡрви ѡериод када ѡосїану родиїељи. Морало би да буде инїеракїивнїије од самої образовања. И школски, али и искусїивено. То је нека формула, како бих ја ѡо. (Горан)

Не би била лоша нека едукација која би се односила на оба ѡарїиїнера да се ѡреїозна код друїе особе кад је досеїнуїи неки лимит ѡїио се ѡииче ѡолеранције и свеїа. Пошїо реално ѡе сїва-ри се дешавају, хїтели ѡо људи да ѡризнају или

не. Једносїавно, не сїаваш. То су мучења ко у Вијеїинаму. Немаш сан, нервоза је консїан-їно ѡу. То некако ѡојаснїиїи људима и обја-снїиїи. Како да – не да ѡо несїане, неїо како да се ѡрилаїоде ѡоме. То једносїавно јесїе ѡако како јесїе или ѡеи да се ѡрилаїодиш или ѡеи иїи у ѡу нервозу или иїиа веїи и онда ѡо међу ѡарїиїнерима сївара ѡај раскол. Десиїе се јед-ном, дваїуїи и они ѡе ѡреїи ѡреко ѡоїа, али веїи ѡреїи, чеїврїи, ѡеїи, шесїи ѡуїи, знаш... до-сїа. То исїо не би било лоше када би ѡосїоја-ла ѡаква врсїа едукације да се ѡосвеїи ѡар-їиїнерском односу, јер ѡо дефиниїивно уїииче и на огїајање деїеїа и свеїа. То мислим да је кул исїо. У сушїиїи можда и најбиїиїија сївар – да су ѡарїиїнери заједно. Оїаи, маїка, океј, али ѡо заједнишїиво ѡреба да се одржи и ѡо је цака, мислим, код свакої родиїељсїива – да л' су сїреїи, да л' су їеј, иїиаїог, да једносїав-но ѡо заједнишїиво осїане неїакнуїо у ѡом смислу, каква їог фрка или ѡаника доїе да се једносїавно ѡо некако ѡреброди – океј, ѡо је ѡроблем, 'ајмо да їа решимо. (Марио)

Напоследку, учесници су издвоїили и личне вештине које би волели да поседују, а које се односе превасходно на питање стреса, односно управљања стресом:

Та нека едукација која би ѡмоїла очевима да изађу на крај са своїим емоцијама. Имаш, на ѡример, ѡренуїиак їде бих баш одморио, заїа-лио бих циїару, мало бих искулирао, али жена ми није ѡу, и онда осїанем сам са њим, и ѡако ѡе неке сїїуације које скроз изїледају безазле-но, као сїїне, али на ѡример ѡе сїїуације које се ѡонављају више ѡуїа, ѡо неком шаблону, їде ѡи реаїуеїи, ѡреїворе се у неки шаблон и ѡи се ѡонашаш исїо сваки ѡуїи када имаш неки оки-даци. Е, сад, ѡе неке едукације би ѡребало да ѡо-кажу како изаїи из ѡе зоне, да можеш да саїле-даш сїїуацију на друїи начин, друїим очима. (Марио)

Закључак

Егбин и сарадници указују на то да „квалитативно истраживање има тенденцију да извуче богате описе појединаца о томе како је очинство утицало на њих. Иако се често идентификују корисни обрасци процеса, често остаје питање о генерализацији налаза – углавном као резултат употребе малих, селективних узорака са малим варијацијама у различитим контекстима очинства” (Eggebeen et al., 2013, p. 342). Уз прихватање овог ограничења и нашег истраживања, у наставку износимо закључке којима подстичемо упитаност за нека будућа професионална изазовна истраживања.

Учесници нашег истраживања искуство опажају као битан извор учења – често наводе како им је искуство других (породице, пријатеља) било драгоцено у смислу помоћи око обавеза у вези са дететом, кроз то искуство су учили и смањивали своју анксиозност. Током интервјуа, учесници су истицали да би током развоја образовног програма за очеве пуну пажњу требало посветити искуству полазника и размени искуства међу полазницима. Сматрају да доласком детета у породицу настају промене које изискују промене у приоритетима и реорганизацији живота и ове промене се доживљавају као очекиване. Истакнута је важност адекватног постављања личних граница као вештине која може значајно утицати на квалитет живота – један отац је истакао да поседује такве вештине захваљујући послу који ради, те да то професионално искуство може играти важну улогу и када је у питању и очинство. Уочљиво је да међу очевима постоје различити приступи и различит однос према литератури која се бави родитељством. Из неке врсте скептичности према литератури која се бави родитељством, неки испитаници су склонили да се ослоне на свој „инстинкт”, мада овакав став не искључује у потпуности консултовање литературе.

Доласком бебе у породицу брачни партнери постају и родитељски партнери. И док прво партнерство могу раскинути, друго је нераскидиво. Одговорност партнера сада прелази са одговорности и бриге „једно за друго” на одговорност и бригу „за све нас” (при чему је наглашена одговорност за дечји развој), која подразумева: прихватање детета и отварање брачног простора ка новом члану породице, развој комуникације међу партнерима са усмереношћу на дете, расподелу моћи и васпитног ауторитета, како родитеља међу собом, тако и са својим родитељима (трећом генерацијом), прихватање умножених породичних обавеза насталих повећањем породице и усаглашавање улога и задатака ради њиховог остваривања (Medić i sar., 1997).

„Субјективно осећање сигурности које родитељи могу стећи образујући се само по себи је позитиван чинилац и развоја детета у породици и односа које родитељи успостављају са децом” (Medić, 1993, str. 161). Можда ову тврдњу најадекватније илуструје исказ једног од учесника нашег истраживања:

Начин на који ћеш да приђеш дејтеју, а да не њовредиш њега као особу, јер он је једна мала особа без обзира што је мали. Немаш права да њовредиш таквог човека на било који начин. Често несвесно из љубави, из не знам каквих њобуда ти њовредиш своје дејте зашто што не схватиш шта радиш, а кад схватиш, вероватно је прошло време и онда си зезнуо ствар. Онда кад би био неко да те научи о томе, да те њредујреди у психолошком смислу што сматрам да је много бољно, јер сматрам да је то најбољнија ствар у животи. Физички можеш да средиш ствари, а психолошки неке ствари су њојправљиве. То је моје мишљење и врло сам ојрезан у том смислу. И волео бих да има неко да ми каже: „Е, дечко, што мора тако и тако. То што радиш не ваља, начин на који се њонашаш није адекватан, десиће ти се то, то и то.” (Данило)

Породица је мењала свој облик, структуру, функције, садржај темељних односа између својих чланова, али је била, јесте и биће од изузетног значаја за развој појединца и друштва у целини. Отуда се одговорност истраживача у наукама о васпитању и образовању види, како у

истраживању породичног живота као васпитног контекста, тако и у истраживању моћи и утицаја образовне интервенције у породични систем ради подршке унапређењу квалитета породичног живота.

Литература

- Anderson, E., & Letiecq, B. (2005). Situating Fatherhood in Responsible Fatherhood Programs: A Place to Explore Father Identity. In W. Marsiglio, & G. L. Fox (Eds.). *Situated Fathering A Focus on Physical and Social Spaces* (pp. 187–209). Rowman & Littlefield Publishers.
- Eggebeen, D., Knoester, C., & McDaniel, B. (2013). The Implications of Fatherhood for Men. In N. Cabrera & C. Tamis-LeMonda (Eds.). *Handbook of Father Involvement – multidisciplinary perspectives* (pp. 338–357). Routledge.
- Fagan J., & Palm G. (2015). *Interventions with Fathers*. <https://www.child-encyclopedia.com/pdf/expert/father-paternity/according-experts/interventions-fathers>
- Kapor-Stanulović, N. (1985). *Психологија родитељства*. Nolit.
- Lakićević, M., i Knežić, B. (2011). *Istraživanje u socijalnoj politici i socijalnom radu*. Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu i Čigoja štampa.
- Medić, S. (1993). *Образованје и социјализација одраслих*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Medić, S. (2007). Теорија породичног васпитања – тачке укрштања на путу развоја педагогије и андрагогије. У Š. Alibabić, i A. Pejatović (ur.). *Andragogija na početku trećeg milenijuma* (str. 223–237). Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Medić, S., Matejić-Đuričić, Z., i Vlaović-Vasiljević, D. (1997). *Škola za roditelje – socio-edukativni program za porodicu*. Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Meyers, S. (1993). Adapting Parent Education Programs to Meet the Needs of Fathers: An Ecological Perspective. *Family Relations*, 42, 447–452. <https://doi.org/10.2307/585347>
- Milić, A. (2001). *Sociologija porodice*. Beograd: Čigoja štampa.
- Milošević, Z. (2007). Prilog jačanju vaspitne funkcije savremene porodice. У Š. Alibabić, i A. Pejatović (ur.). *Andragogija na početku trećeg milenijuma* (str. 265–275). Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Milošević, Z. (2009). *Образовне потребе родитеља у кризним животним ситуацијама* (neobjavljen magistarski rad). Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Mincy, R., & Pouncy, H. (2002). The Responsible Fatherhood Field: Evolution and Goals. In C. Tamis-LeMonda & N. Cabrera (Eds.). *Handbook of Father Involvement* (pp. 555–599). Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Popadić, D., Pavlović Z., i Žeželj, I. (2018). *Алатке истраживача: методи и технике истраживања у друштвеним наукама*. Clio.
- Sanson, A., & Wise, S. (2001). Children and parenting – the past hundred years. *Family Matters*, 60, 36–45.
- *Zakon o radu* (2017). Službeni glasnik Republike Srbije, br. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17.

Summary

When it comes to the research of parenting in the social sciences, fatherhood is a phenomenon that has not been studied extensively. Usually, parenting is discussed in general or research on parenting focuses mostly on mothers. The beginning and development of parenting education and educational programs for parents are primarily associated with mothers, their role in the functioning of the family and the upbringing of children. It has long been believed that fathers do not have a major, direct influence on the early development of a child and that their influence is reflected primarily in the economic provision for the family and support for the mother of the child. Two streams of research are responsible for changing this picture – the first of them refers to research into the consequences of the father's absence on the development of his child, while the second one refers to the research of the influence of fathers on the development of their children. The conclusions of the researchers are consistent – the role of the father in his child's development is crucial. In our research, and some research results will be presented in this paper, we tried to determine what changes fatherhood brings to personal, individual development of fathers. Our goal was to probe into the perception of the fathers of young children of these changes as potential sources of their need for lifelong learning. In the research, we used the survey method and the semi-structured (in-depth) interview technique. The most significant results of the research indicate that the changes that the birth of a child brings into a father's life are certainly the source of his need for lifelong learning.

Keywords: family, fatherhood, changes, lifelong learning